

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.33>*О. О. Шевченко*

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ВИМОГ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЇХ ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, ПОЧИНАЮЧИ З 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Дві світові війни, повномасштабна російська агресія проти Української держави, загарбницький та імперіалістичний підхід до використання ресурсів нашої країни, вдосконалення форм і методів застосування сучасної зброї, її масовість, масштабність та руйнівний характер критично позначилися на екології, врожаях, продуктах харчування, атмосферному повітрі та питній воді. Адже відповідно до п. 2 Стратегії національної безпеки України: «Ми творимо Україну вільною, заможною, безпечною державою, де люди дихають чистим повітрям, п'ють чисту воду та з якою пов'яжуть долю наші діти й онуки» [1].

«Хто не знає і не шанує власної історії, той не має свого майбутнього» – цей вислів має бути відправною точкою та певним чином парадигмальною настановою для майбутніх поколінь науковців будь-якої галузі дослідження. Історичні аспекти та етапи розвитку проблематики є основою для формування сучасного законодавства, які були встановлені завдяки трансформаційним методам та заходам контролю за земельними ресурсами та довкіллям.

Крізь призму історичних процесів простежується формування відповідального ставлення українського народу, інституційної системи, органів місцевого самоврядування, а також землевласників і землекористувачів до ефективного та раціонального використання земельних ділянок (далі – РВЗД). Збереження принципів захисту національного багатства завжди було важливим елементом цього підходу. Історичний досвід свідчить, що українські підприємці, аграрії, а також, насамперед - державні органи, які відповідають за нагляд за дотриманням цільового призначення земельних ділянок (далі – ЦПЗД), повинні комплексно підходити до розроблення та впровадження інноваційних методів і механізмів для захисту земельного фонду країни.

Метою наукової статті є дослідження етапів та процесів виникнення та становлення інституту відповідальності за невиконання вимог щодо використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням (далі – ВЗДЦП) уможливило здійснити ретроспективний аналіз минулого, коли такі відносини мали мінімальний вплив на суспільну свідомість. Контроль із боку держави, відсутність приватної власності та інші чинники сформували у суспільства думку про безкарність використання ресурсів поза межами закону, а також про неефективність дій державних органів контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні праці, що спрямовані на дослідження питання охорони довкілля та відповідальності за порушення

земельного законодавства, відображають еволюцію підходів у правовій теорії та практиці, і досі залишаються актуальними як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях. Особливий інтерес викликають роботи із земельного адміністративного, кримінального, цивільного та екологічного права, а також кримінології, які висвітлюють динаміку розвитку відповідальності за нецільове використання земельних ділянок (далі – НВЗД).

Дослідженням зазначених питань за різними напрямками у сфері ВЗДЦП в Україні здійснювали наступні науковці, В. І. Андрейцева, А. П. Гетьман, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, Б. Г. Розовський, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко та ін.

У науковій літературі прийнято брати до уваги амбівалентність та суперечливість методологічних підходів і правових концептів щодо визначення історичних етапів розвитку інституту відповідальності за порушення вимог щодо ВЗДЦП. Зокрема, серед дослідників прийнято виділяти різні доктринальні концепції щодо встановлення відповідальності за порушення ЦПЗД, які застосовувалися у різні історичні періоди розвитку українського земельного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Історичне дослідження інституту встановлення відповідальності за невиконання вимог щодо ВЗЦП охоплює тривалий і складний процес розвитку, який проходив кілька етапів: зародження, становлення, стабілізацію та дестабілізацію. Важливим фактором у цьому процесі виступав вплив суспільно-політичного ладу та ставлення до природоохоронної діяльності, що визначало формування основних положень цієї категорії права.

Зародження інституту ВЗЦП в Українській Державі, починаючи з 20-х років ХХ століття, базувались на широкому застосуванні методів карального та репресивного апарату, передачі справ до Революційного воєнного трибуналу та застосування санкцій до будь-яких осіб, які мали іншу думку або становили загрозу для влади. У ці роки, адміністративні покарання майже були відсутні та державний примус здійснювався за принципом: «у кого зброя – той і правий». У зазначений історичний період на розвиток земельних правовідносин значний вплив мали ідеологічні та нормативні догми комуністичного режиму, зокрема щодо націоналізації засобів виробництва, земельних ресурсів та природних багатств. Ці доктрини передбачали ліквідацію експлуататорських класів і встановлення диктатури пролетаріату, яка, спираючись на підтримку найбіднішого селянства, мала на меті побудову нового соціалістичного суспільства.

Враховуючи відсутність консолідації законодавства у сфері захисту природних ресурсів, розподіл земель за цільовим призначенням, а також єдиної правової доктрини, прийняті нормативно-правові акти на той час були спрямовані на охорону найбільш важливих природних ресурсів, які мали пріоритетне значення для Української Держави. Фрагментарність та відсутність основних принципів і положень щодо використання природних ресурсів слугували головними ознаками відносин у цій сфері того часу.

Головною історичною подією у правовій сфері регулювання земельних відносин *наприкінці 20-х років ХХ ст.* став Декрет «Про землю» від 26 жовтня (8 листопада) 1917 року, в якому було визначено, що приватної власності на землю більше

не існує. Тобто, приватна власність на землю скасовувалась назавжди, і вся земля була перетворена у народне надбання та безоплатно передана трудящим особам у користування.

Згідно з п. 4 Декрету «Про Землю», земля не могла бути ані продана, ані придбана, чи здана в оренду чи заставу, або ж відчужена у будь-який інший спосіб. Уся земля: державна, удільна, кабінетська, монастирська, церковна, посесійна, майоратна, приватна, громадська та селянська й інша – підлягала безоплатному відчуженню та ставала всенародним надбанням і переходила у користування всіма трудящими. Тобто, встановлене ЦПЗД розподілялося з урахуванням суб'єктного складу, що призводило до визначення принципу використання земель відповідно до потреб та інтересів конкретних суб'єктів [2].

Також варто відзначити, що окремі провідні вчені Української Держави того часу, досліджували та стверджували, що окремо існує ще земельне, водне, лісове та гірниче право (як складові частини сучасного екологічного права) та їх існування виникає на основі Декрету «Про землю», яким було передбачено націоналізацію земель, вод, надр та лісів, а також питання, які стосувалися охорони навколишнього природного середовища. Головною особливістю було те, що водне, гірниче та лісове право вже почало розглядатися як складова частина земельного права та не враховувало їх специфічного використання.

Отже, на підставі викладеного висновуємо, що в 20-ті роки ХХ ст. існування Української Держави, у сфері земельного законодавства – ВЗЦП відбувалося у двох паралельних та відокремлених вимірах, що призводило до того, що наслідки використання землі не відповідали заявленим цілям, меті та межам захисту землі як основного багатства народу.

У період з 1922 по 1930 роки в межах державних утворень того періоду формувалися перші законодавчі акти, спрямовані на регулювання земельних відносин. Ці НПА ґрунтувалися на відносно більш демократичній правовій політиці порівняно з попередніми періодами, що стосувалася встановлення відповідальності за порушення вимог щодо використання земельних ресурсів відповідно до їх цільового призначення.

Прийнята Постанова ВЦВК від 30 жовтня 1922 р. «Про введення в дію Земельного кодексу» стала підтвердженням наукових досліджень українських вчених у галузі правового регулювання ВЗЦП, а також мала безпосередній вплив на становлення та розвиток земельного права в Українській Державі. За цим НПА зазначалося, що Лісовий кодекс, проект якого на той час ще розроблявся, необхідно було розглядати як продовження Земельного кодексу, що стало підґрунтям для встановлення особливого захисту земельних ділянок на яких розташовувалися ліси.

Так у своїх наукових працях, Гетьман А.П. зазначає, що під час становлення земельної галузі на території Української Держави, на першому етапі правовим регулюванням були охоплені відносини, що виникали у зв'язку з використанням деяких природних ресурсів. Це передусім були земельні, лісові та гірничі відносини. Лише в середині ХХ ст. внаслідок усвідомлення суспільством глобальних і національних проблем у сфері забруднення та деградації навколишнього середовища, підвищення негативного антропогенного впливу на здоров'я людини, став

формуватися інтегрований, екосистемний підхід, що об'єднав проблеми охорони довкілля і природокористування в єдину галузь права [3].

У період 1930–1953 рр. земельне право та його розвиток в Україні перебувало під впливом жорсткої тоталітарної моделі управління. Цей період характеризувався посиленням репресивного апарату та агресивним, а інколи й «хижацьким» використанням природних ресурсів, що підпорядковувалося побудові соціалістичної моделі суспільства.

Того часу ухвалювалися НПА загальнодержавного характеру, в яких ігнорувалися особливості природних умов окремих республік, зокрема України. Ці акти розроблялися центральними органами влади СРСР і формально ратифікувалися на місцях, у тому числі в Українській РСР. Політика у сфері земельних відносин і природокористування визначалася здебільшого одноосібними рішеннями керівництва радянської держави. Ці рішення охоплювали питання охорони довкілля, відповідальності за порушення земельного законодавства та НВЗД.

Прийняття таких рішень призводило до видання НПА і законів, що вважалися єдиним можливим шляхом, встановленим на державному рівні. Цей підхід обмежував можливості для ефективного управління земельними ресурсами та формування системи відповідальності, що вплинуло на подальший розвиток земельного права в Україні.

Історичний розвиток законодавства наступних років Української Держави у сфері НВЗД відзначався віднесенням цього питання до другорядних аспектів правового регулювання. Після встановлення тоталітарної влади на теренах УРСР, основний фокус було спрямовано на боротьбу з державними злочинами, такими як контрреволюційні дії, які загрожували підризом чи послабленням робітничо-селянської влади. Значну увагу приділяли також злочинам проти порядку управління, антирадянській пропаганді та агітації, а також поширенню чуток, що могли дискредитувати владу.

У цей період відбувалося звуження компетенції союзних республік стосовно самостійного правового регулювання використання і охорони природних ресурсів, що супроводжувалося посиленням ролі союзних нормативних актів. Це стало основою правового ладу, де централізоване управління диктувало єдині та уніфіковані правила для всієї території СРСР, залишаючи мінімальні можливості для самостійного регулювання на рівні республік. Прийняття Конституції СРСР 1936 року призвело до втрати чинності більшості республіканських законодавчих актів, перетворюючи їх на окремі положення в різних сферах діяльності.

У цей період також відбувалася криміналізація правових норм не лише у сфері земельного законодавства, а й у правовій системі загалом. Узурпація влади, утвердження імперіалістичної політики та відсутність будь-яких демократичних інститутів стали ключовими чинниками, які сформували істотні риси правового режиму тієї тоталітарної епохи. Такий підхід призвів до створення системи, що базувалася на принципах жорсткої централізації та тотального контролю, характерних для будь-якої імперії. Це мало тривалі наслідки, які відобразилися і на правових нормах, зокрема у сфері земельного права, де репресивні методи правового

регулювання, каральна політика, державний примус переважали над підходами, спрямованими на розвиток і захист прав землекористувачів.

На початку 1950 рр. серед провідних українських дослідників та правників сформувалася стала думка, що землі в межах території СРСР визнавалися виключно державною власністю, тобто належали нероздільно всьому народу, організованому в соціальну державу. А тому усі землі, незалежно від їх цільового призначення, входили до складу єдиного державного земельного фонду і становили єдиний об'єкт права державної соціалістичної власності. Цей висновок підтверджується численними теоретичними напрацюваннями науки земельного права на період до 1953 року.

Друга половина 1950-х – початок 1960-х років в історії правових наук, особливо у сфері земельного права та суміжних галузях, позначені періодом, відомим як «хрущовська відлига». Цей етап розпочався зі смерті Й. Сталіна, що дало поштовх до певних трансформаційних змін у політичному і правовому житті країни, і тривав до відсторонення М. Хрущова та приходу до влади Л. Брежнєва у 1964 році. У цей час спостерігалось послаблення репресивних підходів та певне оновлення правового регулювання, включно із земельним законодавством, що уможливило закласти основи для подальших реформ.

Фактично 1953–1991 рр. були доволі демократичним проміжком часу, що і позначилося на консолідації норм, якими передбачалась встановлення відповідальності у сфері кримінального, адміністративного, цивільного, трудового, екологічного та земельного законодавства. Крім того розвиток земельного природоохоронного законодавства, відбувається через розширення кола об'єктів охорони (природних ресурсів), контролю та наглядом за сумлінним дотриманням положень суб'єктами уповноваженими на їх використання.

Основний розвиток доктринальної юридичної науки у сфері земельного права відбувся у період 1960–1980 років, коли здійснювалось об'єднання законодавства УРСР. Основним джерелом права на території Української РСР стали Укази Президії Верховної Ради СРСР, що стосувалися правового регулювання охорони земель, надр, лісових ресурсів, фауни та флори. Проте вони не завжди враховували специфічні природні особливості саме українських екосистем.

Процес реформування державної політики та перехід від сталінської тоталітарної моделі до більш демократичної системи відбувався також і у сфері захисту НВЗД. Як результат це уможливило розділити усі НПА профільного характеру на чотири основні групи:

- 1) кодифіковані та законодавчі акти;
- 2) укази Президії ВР СРСР та УРСР;
- 3) спільні постанови партійних та виконавчих органів державної влади;
- 4) постанови РМ СРСР та союзних республік.

На початку 1960-х років в Україні запроваджено комплексний підхід до використання земель, який враховував територіальні та географічні особливості ґрунтів, охорону навколишнього природного середовища та захист природних ресурсів відповідно до їх цільового призначення. Цей підхід був частково обумовлений активізацією наукових досліджень та виявленням прогалин у сферах земельного,

екологічного, адміністративного та кримінального права. Зокрема, значним досягненням у сфері екологічного права стало прийняття в усіх союзних республіках колишнього СРСР законів про охорону природи, що зародило основу подальшого розподілу земель за їх призначенням і впровадженням ефективних засобів охорони.

Закон «Про охорону природи Української РСР», прийнятий 30 червня 1960 року, був важливим етапом в історії правового регулювання в Україні. Це був перший НПА, що забезпечив комплексний підхід до охорони природи, розподілу земель за їх цільовим призначенням та боротьби з НВЗД. Закон також визначив засади відповідальності за порушення у цих сферах, що стало значним кроком у розвитку екологічного та земельного права в Україні [4].

Дефініцію «охорона природи» визначали як комплекс державних і громадських заходів, спрямованих на збереження, раціональне використання, відтворення та розвиток природних ресурсів. Це включало охорону земельних ділянок, а також регулювання використання надр, водних ресурсів, лісів, полезахисних та лісоохоронних лісосмуг, зелених насаджень, типових ландшафтів, курортних зон, рідкісних природних об'єктів, заповідників і заказників. До об'єктів державної охорони належали також тваринний світ, атмосферне повітря та інші природні багатства, як ті, що активно використовуються в господарському обігу, так і ті, що не підлягають експлуатації [5].

Новаторським у цьому законодавчому акті були розділи 3-8, які спеціально фокусувалися на охороні ґрунтів. Акцентувалося саме на відповідальному ставленні землекористувачів до особливостей цільового використання земель. Так, у ст. 5 цього закону був встановлений *«обов'язок використання землі землекористувачами, дотримуючись правил раціональної її експлуатації»*.

Далі у ст. 6 також визначено, що земельні ділянки необхідно використовувати так, аби запобігти шкідливим процесам водної і вітрової ерозії ґрунтів, добиваючись неухильного зростання їх родючості. Тобто, виходячи з того, що УРСР завжди була житницею і годувала себе та практично весь євразійський континент, напрямок захисту був спрямований саме на землі сільськогосподарського призначення. Це стало одним із елементів ставлення до майбутньої Української Держави саме як до сільськогосподарської країни, не здатної до входження до країн шостого технологічного укладу.

Проте, головним недоліком цього акта, залишалася його низька ефективність дій і впливу на землекористувачів, оскільки встановленими положеннями закріплювався режим охорони лише в загальній формі, але без визначення конкретних дієвих засобів впливу на таких суб'єктів [6].

Новаторським нормативним положенням у законодавчих актах того часу були норми, що регулювали правовідносини у сфері залучення громадськості до охорони природних ресурсів. Зокрема, у розділі 10 цього Закону встановлювався обов'язок кожного громадянина УРСР сприяти збереженню, раціональному використанню та відтворенню природних багатств, а також активно протидіяти будь-яким порушенням правил їх охорони. Це положення законодавця реалізовувалося через діяльність інспекторів з охорони природи, які були членами Українського

товариства охорони природи. Додатково, у розділі 11 було закріплено обов'язок уповноважених державних органів і громадських організацій спільно розробляти та здійснювати комплекс заходів з охорони природи.

Отже, прийняття цього Закону доктринально підтвердило розподіл земельних ділянок на категорії відповідно до їх цільового призначення. Це означало, що для кожної категорії земельних ділянок були визначені специфічні вимоги та відповідні правові режими щодо їх охорони, що відповідали особливостям конкретного типу земель.

У 1961 р. формуються нові положення, що стосуються охорони природи на теренах республіканських союзних держав. У своїй науковій роботі «Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля», А.П. Гетьман особливу увагу приділяє дослідженню прийнятих у союзних республіках законів «Про охорону природи». Під час його наукових пошуків, науковець визначає та наводить поняття «охорона природи» та «правове забезпечення охорони природи» [7].

На його думку, «охорона природи» – це сукупність заходів, спрямованих на організацію *раціонального використання сил природи, на захист, відновлення і примноження її багатств*. Правове забезпечення охорони природи розумілося як законодавче визначення підстав та умов користування природними благами з урахуванням їх збереження і відновлення, а також у встановленні юридичної відповідальності за порушення правопорядку, передбаченого з метою охорони природи.

У працях вчених того часу законодавство про охорону природи розглядалося як невід'ємна частина та логічне продовження земельного законодавства. Так, тогочасне земельне законодавство регулювало суспільні відносини у сфері використання земельних ділянок різного призначення, а також надр, водойм і лісів. Своєю чергою, законодавство про охорону природи доповнювало ці норми, зосереджуючи увагу на забезпеченні раціонального використання, збереженні, відновленні та примноженні природних ресурсів.

Були також визначені положення, що регулювали суспільні відносини у суміжних галузях права у сфері охорони природи. Зокрема, це стосувалося кримінального та адміністративного права, які регламентували контроль за охороною природних об'єктів і планування використання природних ресурсів. Окрім того, норми цивільного права передбачали притягнення до цивільно-правової відповідальності за заподіяну шкоду довкіллю.

Провідні українські правники та науковці встановлювали, що *головними принципами правової охорони природи та раціонального використання земель* мають бути положення де: охороні підлягають всі природні багатства, які використовуються у господарському обігу, а також ті, які не експлуатуються; природні ресурси підлягають кількісному та якісному обліку; запроваджувалося планування у використанні природних ресурсів; встановлювалося інтенсивне охоплення природних ресурсів господарською експлуатацією за наявності контролю і раціонального їх використання та відтворення; визначалася відповідальність за порушення законів про раціональне використання природних ресурсів та їх охорону.

Відзначимо, що ці положення продовжують існувати в сучасному земельному законодавстві України. Проте негативним аспектом цих норм, як і в минулому, залишається декларативний характер, що ускладнює процеси правозастосування.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене можливо дійти висновку, що юридична відповідальність за НВЗД будь-якого призначення формувалися під впливом політичної комуністичної системи права і відповідним режиму джерелам: НПА союзного характеру; НПА окремих республік; видання та аналіз наукових статей та книг під час діяльності науковців у сфері права та екології.

Висновується, що на початковому етапі існування Української Держави 20-х років XX ст., земельні відносини регулювалися на основі традиційних норм права, звичаїв і локальних правил. Відповідальність за порушення земельних норм була обмеженою і не систематизованою. Основна увага приділялася забезпеченню ефективного використання земель для аграрних потреб, без чіткої системи контролю і відповідальності за нецільове використання.

Починаючи з 1960-х років, виявилось помітне підвищення уваги до правового регулювання земельних відносин. Квінтесенцією того періоду став Земельний кодекс Української РСР 1970 року, який визначав чіткі вимоги щодо цільового використання земель і відповідальність за їх порушення. Кодексом була передбачена адміністративна, кримінальна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність за нецільове використання земель, а також санкції, такі як примусове вилучення земельної ділянки. Ці норми сприяли суворішому контролю за земельними ресурсами та їх ефективнішій охороні [8].

Історичний розвиток правового регулювання земельних відносин в Україні від періоду 20-х років XX ст. до сучасності – демонструє еволюцію в підходах до відповідальності за порушення вимог щодо ЦВЗД. Від первинних форм контролю до сучасних комплексних систем, які включають екологічні та соціальні аспекти, ця еволюція відображає перманентне ускладнення і значущість проблеми ефективного управління земельними ресурсами. Сучасні правові норми будуються на основі історичного досвіду, з урахуванням новітніх вимог і стандартів, що уможливорює створити умови для ефективнішого захисту і використання земельних ресурсів в Україні.

Дослідження підґрунтя наукової та законодавчої бази того періоду упідставнює ретроспективно дослідити засоби та методи, на яких була побудована основа чинного земельного законодавства. Вивчення досвіду попередніх років є необхідним для формулювання релевантних сучасності і правовій реальності, національним інтересам науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення земельно-правового регулювання, з урахуванням вже набутих історичних знань минулих поколінь.

Резюмуємо, що дослідження хронотопу РВЗД зумовлює рівень майбутнього правового регулювання у сфері контролю за еколого-економічним станом використання земельних ділянок в Україні [9]. Про майбутні та перспективні засоби, способи, методи та механізми, які можливо використовувати за дотриманням РВЗД детальні описані у нашій спільній статті із В.А. Ліпканом «Механізми контролю за зміною цільового призначення земельних ділянок» [10].

Література

1. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
2. Гуца К. О. Вплив Декрету про землю 1917 року на сучасні земельні правовідносини: міф чи реальність? *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_16.
3. Гетьман А. П. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у XX ст. *Правова доктрина України* : у 5 т. / НАПрН України ; редкол.: В. Я. Тацій та ін. Харків, 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права, підрозд. 1.1. С. 10–96. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10313>.
4. Про охорону природи Української РСР: Закон УРСР від 30 червня 1969 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1960. № 23. Ст. 175.
5. Шемшученко Ю. С. Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР» 1960 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е – Й. 672 с.
6. Булгаков А. О. Закон «Про охорону природи Української РСР» 1960 року – новий етап комплексного врегулювання раціонального використання та охорони земель. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2014. Вип. 5, т. 1. С. 16–19. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9721>.
7. Гетьман А. П. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля. *Право України*. 2011. № 2. С. 11–19. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Getman_11.pdf.
8. Земельний кодекс Української РСР Кодекс України; Кодекс, Закон від 08.07.1970 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#Text>.
9. Ліпкан В. А. Стратегія державної інфраструктурної політики України: словник. Київ: В. А. Ліпкан, 2023. 252 с.
10. Ліпкан В. А., Шевченко О. О. Механізми контролю за зміною цільового призначення земельних ділянок. *Право і суспільство*. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/3_2024/74.pdf.
11. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#top>.

Анотація

Шевченко О. О. Історично-правові аспекти встановлення відповідальності за невиконання вимог щодо використання земель за їх цільовим призначенням на території української держави, починаючи з 20-х років XX століття. – Стаття.

У статті проаналізовано історико-правові аспекти встановлення відповідальності за невиконання вимог щодо використання земель за їх цільовим призначенням в Україні. Досліджуються різні історичні періоди розвитку земельного права та відповідальності за нерациональне використання земель на території Української держави, починаючи з 20-х років XX століття. Здійснено аналіз перших законодавчих актів того часу, а також праць науковців у сфері земельного та екологічного права. Текстом передбачено хронологічний огляд подій щодо становлення та розвитку юридичної відповідальності за нецільове використання земель, який уможливило встановити правові та соціальні проблеми землекористувачів, а також визначити стан захисту природних ресурсів на початку зародження інституту раціонального використання землі.

Досліджено історико-правові основи стосовно підходів щодо правового регулювання відповідальності суб'єктів землекористування за нецільове використання земель. Проведено аналіз норм права щодо юридичної відповідальності у межах раціонального використання земель з огляду на їх специфічне використання. Висновується про особливий захист земель з огляду на дослідження водного, гірничого та лісового права.

Встановлено, що у період, починаючи з 20-х років XX століття, нормативне регулювання земельних відносин було слабким і часто базувалося на локальних звичаях, що обмежувало ефективність юридичної відповідальності. Розкрито зміст поняття та сформульовано дефініції «охорона природи» та «охорона ґрунтів», які на законодавчому рівні визначалися, як комплекс державних і громадських заходів, що мали бути спрямовані на збереження, раціональне використання, відтворення та розвиток природних ресурсів.

Особливу увагу приділено періоду формування чіткого механізму правового регулювання, зокрема через дослідження положень закону УРСР «Про охорону природи Української РСР» від 1960 року

та Земельного кодексу Української РСР 1970 року. Він визначався ієрархічною структурою правового регулювання охорони земель, розвитком адміністративної та кримінальної правової науки, а також розквітом правових ідей науковців із земельного права того часу.

Констатовано що, незважаючи на еволюцію правових норм, питання відповідальності за цільове використання земель залишається складним і потребує подальшого вдосконалення на сучасному етапі державотворення.

Ключові слова: історико-правові аспекти, земельне право, раціональне використання земель, цільове призначення, юридична відповідальність, недотримання вимог, охорона природи, охорона ґрунтів, земельні ресурси, охорона земель, ефективне використання, правова політика.

Summary

Shevchenko O. O. Historical and legal aspects of establishing liability for failure to comply with the requirements for the use of land for its intended purpose on the territory of the Ukrainian state, starting from the 20s of the twentieth century. – Article.

The article analyzes the historical and legal aspects of establishing liability for failure to comply with the requirements for the use of land for its intended purpose in Ukraine. The author examines various historical periods of development of land law and liability for non-rational use of land in the territory of the Ukrainian State, starting from the 20s of the twentieth century. The author analyzes the first legislative acts of that time, as well as the works of scholars in the field of land and environmental law. The text provides a chronological overview of the events related to the formation and development of legal liability for misuse of land, which makes it possible to identify the legal and social problems of land users, as well as to determine the state of protection of natural resources at the beginning of the institution of rational use of land.

The author examines the historical and legal foundations of approaches to legal regulation of liability of land use entities for misuse of land. The author analyzes the legal provisions on legal liability within the framework of rational use of land with regard to its specific use. It is concluded that there is a special protection of land based on the study of water, mining and forestry law.

It is determined that in the period starting from the 20s of the twentieth century, the normative regulation of land relations was weak and often based on local customs, which limited the effectiveness of legal liability. The author reveals the content of the concept and formulates the definitions of “nature protection” and “soil protection”, which were defined at the legislative level as a set of state and public measures aimed at conservation, rational use, reproduction and development of natural resources.

Particular attention is focused on the period of formation of a clear mechanism of legal regulation, in particular, through the study of the provisions of the Ukrainian SSR Law “On Nature Protection of the Ukrainian SSR” of 1960 and the Land Code of the Ukrainian SSR of 1970. It was determined by the hierarchical structure of legal regulation of land protection, the development of administrative and criminal legal science, and the flourishing of legal ideas of land law scholars of that time.

The author states that despite the evolution of legal norms, the issue of liability for the intended use of land remains complex and requires further improvement at the current stage of state-building.

Key words: historical and legal aspects, land law, rational use of land, designated purpose, legal liability, non-compliance, nature protection, soil protection, land resources, land protection, efficient use, legal policy.